

Eenzaamheid en sociaal isolement: ambities en mogelijkheden

Dr. Anja Machielse

Wmo-atelier
20 januari 2015

Onderwerpen

- Eenzaamheid als sociaal vraagstuk
- Achtergronden en gevolgen
- Begripsverheldering
- De aanpak: knelpunten en stappen
- Elementen van een succesvolle aanpak
- Voorwaarden voor een effectieve aanpak

Kamerbrief Van Rijn 16 juli 2014

Actieplan eenzaamheidsbestrijding:

- Intensiveren aanpak eenzaamheid
- Verankeren van de aanpak
- Kennis verzamelen en delen
- Samenwerking VNG en Coalitie Erbij
- Samenwerking lokale zorg en ondersteuning

Doelstellingen:

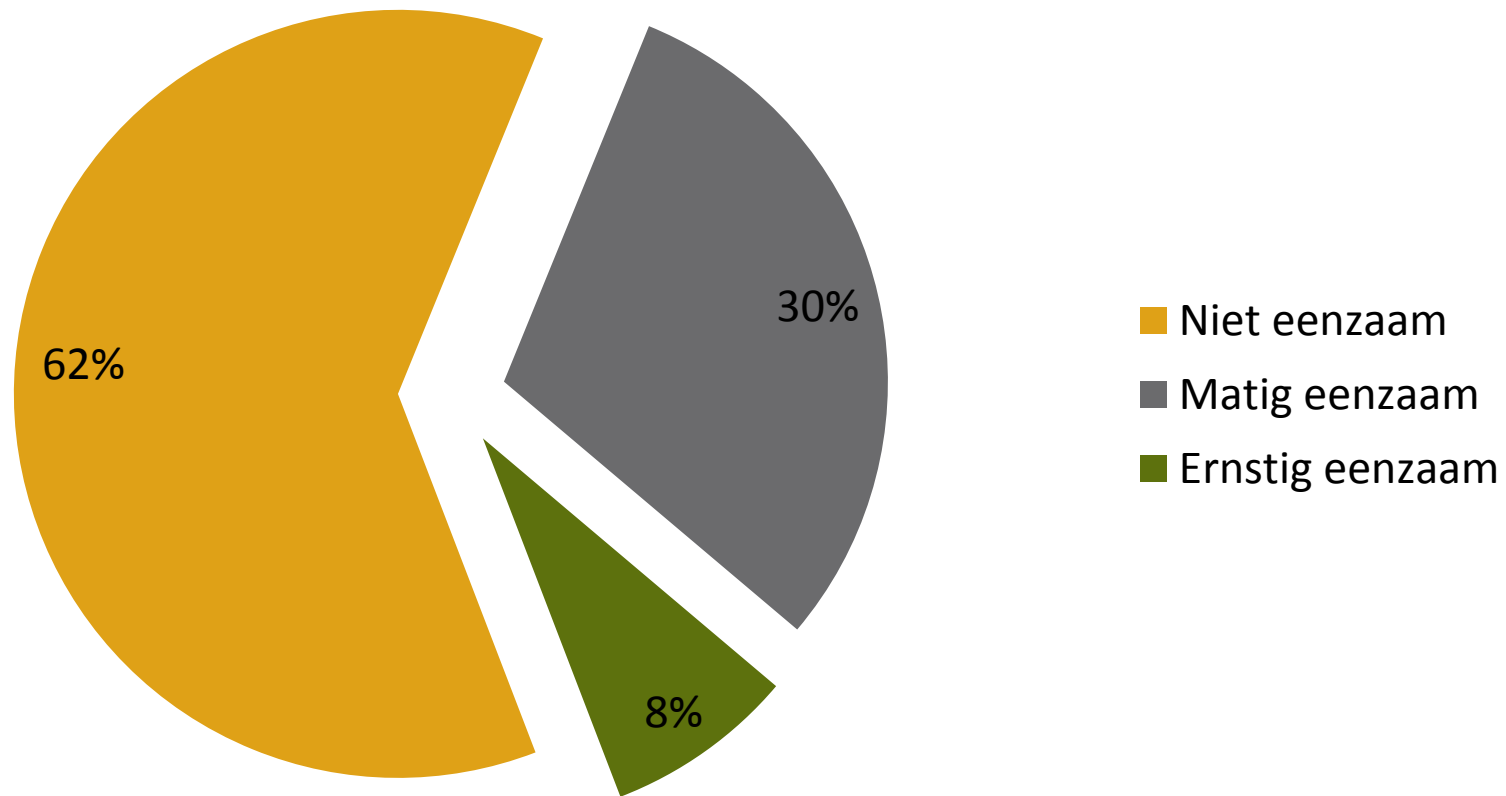
- Verbeteren kwaliteit van leven
- Voorkomen van hoge maatschappelijk kosten

Beleidscontext

- Van ‘verzorgingsstaat’ naar ‘participatiesamenleving’
- Concreet: een terugtrekkende overheid
- Centraal: zelfredzaamheid en participatie
- Nadruk op eigen kracht en sociaal netwerk

GGD Monitoren 2014

Differentiatie

Twee dimensies: kwaliteit en omvang sociale netwerk

Eenzaam:

- Netwerk voldoet niet aan behoefte (*sociaal, emotioneel, existentieel*)

Contactarm:

- Netwerk is klein of eenzijdig

Sociaal geïsoleerd:

- Geen ondersteunend netwerk

Risicofactoren

- Een hoge leeftijd
- Verweduwd
- Gescheiden
- Chronische ziekte/
handicap
- Psychische problemen
- Langdurige
(mantel)zorgtaak
- Verslavingsproblematiek
- Alleenstaand ouderschap
- Niet-westerse etniciteit
- Lage opleiding/laag
inkomen
- Schuldenproblematiek
- Langdurige werkloosheid
- Huiselijk geweld
- Ex-gedetineerden

Gevolgen

- **Welzijnsrisico:** ingrijpende emotie, belemmerend voor persoonlijk functioneren
- **Gezondheidsrisico:** depressie, hartaandoeningen, suïcide

Daarnaast:

- Beperkte zelfredzaamheid
- Geringe sociale participatie/sociale integratie
- Geringe institutionele aansluiting
- Risico op probleemcumulatie

Achtergronden en gevolgen

Het belang van sociale relaties

- Sociale relaties met familieleden, vrienden en kennissen zijn belangrijke hulpbronnen
- Ze dragen bij aan de ervaring van een ‘zinnig leven’
- Ze voorzien in fundamentele ‘bestaansvoorwaarden’
 - Identiteit en zelfrespect (*erkenning, waardering*)
 - Sociale integratie (*betrokkenheid, referentiekader*)
 - Sociale steun (*praktisch, emotioneel, gezelschap*)

Sociale onzekerheid

- Maatschappelijke transitie (*globalisering, individualisering, informatisering, diversiteit*)

Gevolgen:

- Nieuwe bindingspatronen
- Gevolgen voor relaties (publieke en private leven)
- Groter beroep op sociale competenties en zelfsturende vermogens

Sociale competenties

- Kennis, attituden, vaardigheden die nodig zijn om deel te kunnen (blijven) nemen aan het sociale en maatschappelijke leven (Appelhof & Walraven)
- ‘Identiteitskapitaal’ (Côté en Levine)
- Zelfsturende vermogens (Cornelis)
- Communicatieve vaardigheden

Life-events

- Gevolgen voor relatiepatronen (vaak negatief)
- ‘Kantelmomenten’ in het leven

Coping strategie

Actieve strategie

- Actief omgaan met moeilijke situaties
- Hulp van anderen inroepen (eigen netwerk, professionals)

Passieve copingstrategie

- Afwachten, vermijden, terugtrekken
- Risico van opstapeling van problemen, afglijden

Signaleren

- ‘Stille’ problematiek
- Onzichtbaar en passief
- Zorgmijdend
- Zorgmissend

Signaleren:

- Overlast
- Life-events
- Sensitiviteit

Knelpunten

- Handelingsverlegenheid
- Legitimering van ingrijpen
- Normatief oordeel
- Privacy bewaren
- Eigen regie behouden
- Afstemming op/samenwerking met professionals

De doelgroep

- Grote heterogeniteit
- Verschillende mogelijkheden/resultaten

Belangrijke indicatoren voor interventies:

- 1) Duur en hardnekkigheid van de problematiek
dreigend, situationeel, structureel → benodigde inzet)
- 2) Motivatie om sociaal te participeren
willen, kunnen, durven → soort oplossingen
- 3) Copingstrategie
Actief of passief → strategische factor

Interventieprofielen

		Gemotiveerd m.b.t. Sociale participatie	Niet (duidelijk) gemotiveerd m.b.t. sociale participatie
Situatieve problematiek (na life-events)	Actieve copingstrategie	Actieven	Geborgenen
	Passieve Copingstrategie	Achterblijvers	Afhankelijken
Structurele problematiek	Actieve Copingstrategie	Compenseerders	Buitenstaanders
	Passieve copingstrategie	Hoopvollen	Overlevers

- **Actieven:** gericht op een actief sociaal leven
- **Geborgenen:** een beschermend/veilig netwerk
- **Achterblijvers:** intimiteit/hechte relatie
- **Afhankelijken:** beperkende afhankelijkheidsrelatie
- **Compenseerders:** functionele contacten
- **Buitenstaanders:** Einzelgänger
- **Hoopvollen:** niet realistische verwachtingen
- **Overlevers:** gemarginaliseerd

Mogelijkheden en grenzen

Na life-event :

- Vereenzaming/isolement voorkomen
- Door:
 - netwerkontwikkeling en activering
 - vergroten zelfstandigheid
 - leren omgaan met situatie

Bij structureel isolement: integrale aanpak

- Verbeteringen op verschillende levensterreinen
- Woonsituatie, zelfzorg, specialistische hulp, dagverzorging, professioneel vangnet, etc.

Kern van de hulpverlening

Uitgangspunt:

- De specifieke situatie, behoeften, ambities, motivaties van de cliënt

Twee voorbeelden:

- Mevrouw M. (71 jaar)
- Meneer S. (79 jaar)

Mevr. M. (71 jaar) Behoefte aan contacten

“Ik heb geen contacten met andere mensen. Ik heb er geen behoefte aan. Omdat ik niet wil praten over mijn leven en mijn problemen. Als ik erover praat, wordt ik heel verdrietig. Je kunt over je problemen praten, maar uiteindelijk moet je het toch zelf oplossen. Daarom vermijd ik mensen.”

Mevr. M. Competenties

“Ik heb het gered en daar ben ik heel trots op. Ondanks alle problemen, heb ik altijd de kracht gevonden om erdoor te komen. Dat is altijd mijn behoud geweest. Dat is fijn, dat je dat in je leven hebt.”

Mevr. M. Interventie

“Ik krijg elke dag even een telefoontje. Dan weten ze dat je nog leeft. En je kan even een praatje maken. Dat kan ook.”

Meneer S. (79 jaar) Behoefte aan contacten

“Als jong mannetje was ik een loner, ik was altijd graag alleen. En ik heb natuurlijk wel een sociaal instinct, net als alle mensen, maar ik ben sociaal als ik naar de radio luister, of door de stad loop. Daar zijn mensen. Ik hou ervan met de tram te rijden, en te kijken naar mensen die in- en uitstappen.”

Meneer M. Competenties

“Ik weet dat ik er een rommeltje van heb gemaakt. Ik heb altijd de verkeerde afslag genomen in mijn leven. Ik heb nooit een ‘normaal ‘leven geleid. Ik ben een beetje een misfit. Ik ben niet helemaal compleet, sociaal en emotioneel, mentaal, ben ik niet volgroeid. Ik ben niet helemaal af.”

Meneer S. Interventie

“Ik ben altijd een beetje beducht voor haar bemoeizucht. Haar beroepsmatige bemoeizucht. Zij kan zich moeilijk verzoenen met het feit dat ik buiten het model ben en dat ik eigenlijk het beste maar met rust gelaten kan worden. Ze willen je allemaal een beetje inpalmen en inlijven. Ze willen je allemaal in een soort korset, een mal dwingen.”

Conclusies

- Sociale relaties zijn minder vanzelfsprekend en stabiel

Maar:

- Mensen hebben nog steeds behoefte aan erkenning en waardering
- En bovendien: de Wmo gaat ervan uit dat mensen ondersteunende relaties hebben
- Het ontbreken van betekenisvolle relaties is in onze samenleving dus een ernstig risico
- Vroegtijdig signaleren/onderkennen van de problematiek kan veel problemen voorkomen

Voorwaarden

- **DESKUNDIGHEID:** kennis van achtergronden, verschijningsvormen en aanpakken
- **BEREIK DOELGROEP:** signalering van ‘stille’ problematiek
- **CONTACTLEGGING:** toegang via ‘minder beladen’ praktische problemen
- **WIE:** Belangrijke rol voor vrijwilligers en burgers, maar de expertise van professionals blijft belangrijk voor doelgroepen met complexe problematiek

Samenwerking

- Organisaties voor welzijn, zorg en wonen
- Samenwerking m.b.t. *signaleren* en *aanbod van interventies*
- Afstemming van *professionele* hulpverlening op *informele* steunnetwerken en *vrijwillige* inzet vanuit de lokale samenleving
- Bewustwording en een cultuuromslag van alle burgers

Dank voor uw aandacht!

a.machielse@uvh.nl

Foto: Eamonn Doyle

Meer informatie

- Jonkers, M. (2014). Een netwerk maakt het verschil! Netwerkversterking bij sociaal geïsoleerde buurtbewoners door ‘burgertriades’ en netwerkcoaches. Utrecht: LESI.
- Machielse, A. & Runia, K. (2013). Vrijwillige inzet bij sociaal geïsoleerden met multiproblematiek: mogelijkheden, voorwaarden en rollen. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice* 22 (4), pp. 5-23.
- Jonkers, M. & Machielse, A. (2013). De verbinding tussen formele en informele hulp aan sociaal kwetsbare burgers. Een relatieadvies voor een verstandshuwelijk. Utrecht: LESI.
- Machielse, A. (2011). *Bestrijding van sociaal isolement bij ouderen*. In: Openbaar Bestuur. Tijdschrift voor beleid, organisatie en politiek 21 (9), pp. 18-22
- Machielse, A. (2011) *Sociaal isolement bij ouderen: een typologie als richtlijn voor effectieve interventies*. In: Journal of Social intervention, 20 (4), pp. 40-61.
- Machielse, A. & R. Hortulanus (2011). *Sociaal isolement bij ouderen. Op weg naar een Rotterdamse aanpak*. Amsterdam: SWP.
- Machielse, A. (2006). *Onkundig en onaangepast. Een theoretisch perspectief op sociaal isolement*. Utrecht: Jan van Arkel.